

Překvapení v opuštěném lomu – nová lokalita přesličky různobarvé v České republice

Těžební prostory představují velké zásahy do krajiny a většinu lidí, kteří mají blízko k přírodě, spíše odrazují. Po vytěžení jsou tyto lokality (zvláště ty menší) zpravidla opuštěny a ponechány spontánnímu vývoji, neboť pro další využití nejsou většinou vhodné. S postupem času se zde však vyvíjejí zajímavé biotopy, často blízké přirozené krajině. Zvláště v jinak jednotvárné zemědělské krajině poznamenané kolektivizací v 50. letech slouží bývalé těžební prostory jako cenná refugia pro rozmanité druhy flóry a fauny a vyznačují se obecně vysokou druhovou diverzitou. Řada z nich je z přírodovědného hlediska velmi významná a dnes jsou vyhlášeny za chráněná území.

V červnu 2008 jsme při procházce po Boskovicích na okraji Dražanské vrchoviny zabloudili do bývalého lomu poblíž města. Původně se v něm těžila hlína pro místní cihelnu. V současnosti je lom opuštěn a odhadem 15 let ponechán spontánnímu vývoji bez jakéhokoli managementu. Lom má po obvodu terasovitě stupně a místy i strmé 10–15 m vysoké stěny, které postupně podléhají erozi. Z jedné strany na hranu lomu přímo navazuje pole, na straně druhé lom přechází v pustou zarůstající plochu přiléhající k průmyslové zóně, která se v posledních letech rozvíjí na severozápadním okraji města. Značně různorodé dno lomu je rozbrázděno četnými odvodňovacími rýhami a kanály. Na celé lokalitě jsou hojné nálety pionýrských dřevin, hlavně vrb (převažuje vrba nachová – *Salix purpurea*), bříz, osik a borovice lesní (*Pinus sylvestris*), které dosahují asi 2–5 m

výšky. V jedné části se na dně lomu udržuje mělké jezírko, které ani přes léto úplně nevysychá a rostou v něm některé mokřadní druhy rostlin, např. žabník jitrocelový (*Alisma plantago-aquatica*), přeslička bahenní (*Equisetum palustre*), kyprj vrbice (*Lythrum salicaria*), orobinec širokolistý (*Typha latifolia*), druhy rodů ostřice (*Carex*) a sítina (*Juncus*). Na první pohled nás na okraji vody zaujala populace suchopýru širokolistého (*Eriophorum latifolium*), který právě bohatě plodil. Tento druh u nás patří mezi silně ohrožené rostliny a v blízkém okolí Boskovic je vzácný. O kousek dál jsme objevili několik jedinců prstnatce pleťového (*Dactylorhiza incarnata*). Na obnažené jílovité půdě na dně lomu hojně rostly drobné rostlinky ohrožené zeměžluče spanilé (*Centaurium pulchellum*), pro laické oko téměř nepostřehnutelné.

Nejpřekvapivějším nálezem však byla přeslička různobarvá (*Equisetum variegatum*). U nás jde o velmi vzácný, kriticky ohrožený druh. V nejhlubší sníženině na dně lomu se vyskytuje velmi bohatá populace, která souvisle porůstá plochu přes 100 m² (obr. 4) a roztroušeně se kolem vyskytuje i menší porostlé ostrůvky.

Přeslička různobarvá

Přeslička různobarvá je konkurenčně slabá pionýrská rostlina osidlující obnažený povrch půdy. Vyžaduje plně osluněná stanoviště, avšak s dostatkem vláhy. Přírodními biotopy jsou pro ni např. slatinné louky, prameniště a vlhké písky. Má rozsáhlý areál rozšíření, který zahrnuje severní a střední Evropu, Velkou Británii, na jihu zasahuje po Alpy a jižní Karpaty (izolované výskyty jsou doloženy také z Pyreneje) a na východ sahá až do severního Mongolska a Japonska. Roste také v Severní Americe.

Na našem území se tato přeslička vyskytuje jen vzácně. Původně byla hojná zejména v Polabí, dnes je známa už jen ze 13 lokalit, resp. nyní ze 14 (obr. 3). Ve většině případů jde právě o bývalé těžební prostory. Na těchto sekundárních stanovištích ponechaných spontánnímu vývoji přesličku v přirozené sukcesi postupně vytlačují statnější druhy bylin a trav a posléze nálet dřevin. Její populace tak bez vnějšího zásahu po určitém čase zcela vymizí. Proto se některé lokality tohoto vzácného druhu pravidelně sečou

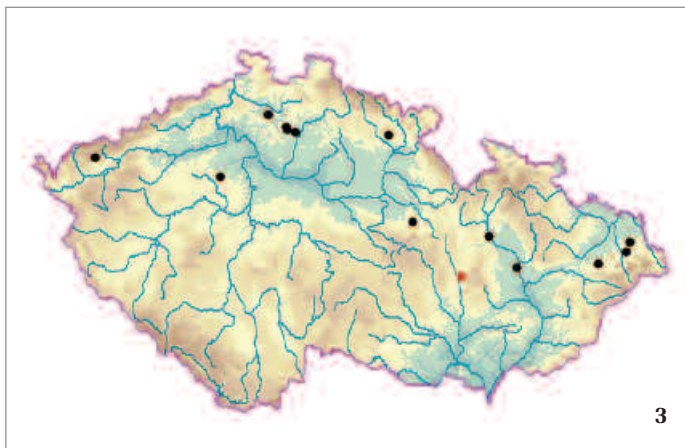
1 Porost přesličky různobarvé (*Equisetum variegatum*)

2 Výtrusnicový klas přesličky různobarvé

3 Čtrnáct recentních lokalit přesličky různobarvé v České republice, červeně je vyznačena nová lokalita v Boskovicích. Upraveno podle www.sagittaria.cz

4 Pohled na opuštěný lom na okraji Boskovic. Podobně jako u dalších míst narušených těžbou je nejlepším způsobem obnovy proces spontánní sukcese. Tmavá plocha na dně lomu je populace náhodně nalezené a vzácné přesličky různobarvé. Snímky B. Láníka

a alespoň částečně se odstraňují nálety dřevin. Přeslička různobarvá je také jedním ze zájmových druhů sdružení Sagittaria (www.sagittaria.cz), jehož členové se starají o vhodný management na některých lokalitách.

Nová lokalita v Boskovicích

Spory přesličky se výborně šíří větrem, a to i na značné vzdálenosti. Vhodných stanovišť ke kolonizaci však v dnešní krajině moc není, nebo jde o malé roztroušené speciální biotopy, u nichž je velmi malá pravděpodobnost kolonizace. Nejbližší známé lokality s výskytem přesličky v okolí Boskovic jsou Nemilanská cihelna u Olomouce a Mohelnická pískovna, která je zároveň nejbohatší lokalitou tohoto druhu

v České republice. Pravděpodobně odtud vítr zavál spory až do asi 40 km vzdálených Boskovic. Potvrdit ani vyvrátit to ale nelze.

Vyhledávky do budoucna

Opuštěný hliník v Boskovicích je novým, dnes čtrnáctým známým místem výskytu přesličky různobarvé v České republice. Jde o přírodě blízkou lokalitu, která zasluhuje zájem odborné veřejnosti. Vedle přesličky zde rostou i další vzácné a ohrožené druhy rostlin, které jsme zmínili v úvodní části článku. Z hlediska využití bývalého těžebního prostoru přesličky zánik v budoucnosti pravděpodobně nehrozí. Ohrožuje ji však rozrůstání rákosu a rychlý růst náletových dřevin, které se

bez omezování postupem času zcela zapojí. Dojde tak k zastínění a poklesu hladiny podzemní vody, což pravděpodobně povede k zániku populace této vzácné přesličky.

V letošním roce začal být opuštěný lom vyhledávaným místem příznivců terénních čtyřkolek. V prvním okamžiku jsme z toho byli poněkud rozladěni, ale je třeba si uvědomit, že i takový „management“, pokud bude provozován pouze příležitostně, brání postupující vegetační sukcesi, a tím přispívá k zachování druhové bohatosti lokality.

Článek vznikl za podpory výzkumného záměru MSM 0021622416.

